I. I. U.
II
1299
L

LIGA NAVALĂ ROMÂNĂ

POPORUL ROMÂNESC ȘI MAREA

CONFERINȚĂ ȚINUTĂ

DE

N. IORGA

LA

LIGA NAVALĂ ROMÂNĂ

„DATINA ROMÂNEASCĂ" / VĂLENII-DE-MUNTE / 1938.

www.dacoromanica.ro

LIGA NAVALĂ ROMÂNĂ

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
IORGA
Cota
Inventar 61613

POPORUL ROMÂNESC ȘI MAREA

CONFERINȚĂ ȚINUTĂ

DE

N. IORGA

LA

LIGA NAVALĂ ROMÂNĂ

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

„DATINA ROMÂNEASCĂ" / VĂLENII-DE-MUNTE / 1938.

www.dacoromanica.ro

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

Poporul românesc și Marea

Doamnelor și domnilor, cuvintele așa de amabile care au fost rostite acum, mă fac să vă spun, la începutul chiar al acestei conferințe, să nu așteptați decât ce poate da cineva cu atât de multe ocupații și care a trebuit să se biruie oarecum pentru ca să răspundă la această chemare Dar mă simt îndemnat să arăt ceva cu privire la însuși scopul pe care-l urmărește conferința.

Este, evident, o notă rea pentru societatea noastră, care știe așa de multe, că e așa de zgârcită în ce privește sacrificiul bănesc, acela prin care se întemeiază, se întreține și se desvoltă instituțiile. Este inutil să spun că Statul român nu poate să găsească pentru scopuri așa de urgente mijloace imposibile. De altminteri, el nu poate să ajungă nici a îndeplini toate rosturile societății. Societatea trebuie să îndeplinească deci însăși unele rosturi care servesc la menținerea și apărarea ei.

Dacă societatea aceasta vrea să-și apere bine hotarele, ca și dacă vrea să aibă o desvoltare economică potrivită cu numărul și însușirile locuitorilor, pentru aceasta ea trebuie să puie mâna în pungă, astăzi, pentru ca, după câtăva vreme, tocmai de pe urma sforțărilor și jertfelor pe care le-a făcut, să aibă dobânda sacrificiului la care a consimțit în primul moment.

S'a amintit, ceia ce știam de altminteri de multă vreme, — și am avut un sentiment de invidie față de vecinii noștri de peste Dunăre —, s'a înfățișat casul Bulgarilor, cari au găsit imediat banii trebuitori pentru a-și face o navă-școală. Și mai ales casul acela, — nu mai vorbesc de Cehoslovaci, a căror educație socială este admirabilă și cari pot servi de model tuturor națiunilor —, al Polonilor, cari și-au refăcut țara, și în împrejurări așa de grele, cu părți luate de la mai multe State, cu nevoia de ridicare a claselor de jos, pe care nici Austriecii, nici Prusienii nu o avuseră

www.dacoromanica.ro

în vedere în chip deosebit, s'a amintit ce au făcut Polonii în domeniul acesta și strălucitul resultat al unei propagande care la noi cade prea adesea pe nisip.

Și, cum conferința aceasta rămâne să fie publicată și răspândită, poate și cu ajutorul Ministeriului Educației Naționale, în școli, țin ca acei cari vor fi sfătuiți, și oarecum siliți chiar, s'o cumpere, dintre elevii școlilor, să se oprească atunci când vor deschide cartea în rândul întâiu la aceste constatări atât de dureroase pentru noi și la îndemnurile pe care le adaug pe lângă dânsele. Partea aceasta chiar, ar trebui lucrată din nou și cu litere destul de groase, cel puțin așa de groase cum este obrazul oamenilor cari refusă țării lor orice fel de sacrificiu.

După aceasta se poate intra în însuși domeniul acestei conferințe.

I.

Ceia ce mi se cere, după cercetările pe care am putut să le fac și după ce pot întrevedea ca alte cercetări pe care n'am avut vreme să le duc la capăt și pe care probabil nu le voiu isprăvi niciodată, este fără îndoială un lucru foarte greu. Ar fi mai puțin greu pentru cineva care n'ar fi făcut asemenea cercetări și care n'ar întrevedea ceia ce întrevăd eu în momentul când mă înfățișez înaintea d-voastră, ca să vă spun câteva lucruri care au scăpat poate atenției d-voastră și care s'au impus de multă vreme atenției și datoriei mele în cercetarea istoriei Românilor.

Este vorba de legătura pe care poporul românesc a avut-o cu Marea, și nu numai cu Marea, dar cu apele în general.

E bine să se vorbească într'o conferință publică de acest subiect, și iată de ce. Noi nu sântem încunjurați din toate părțile de prieteni: poate că nu știm să le cerem, în orice cas nu le putem cerși și nu le putem dori dincolo de margenea intereselor noastre ca și dincolo de margenea demnității noastre. Noi nu sântem un popor simpatic: une ori ni s'a părut că am fost, dar de foarte multă vreme nu mai sântem de loc, și foarte multă lume se uită furios la noi, mai ales după ce am realisat, și nu în total, programul firesc al oricărui popor: de a stăpâni pământul pe care l-a avut din generație în generație și unde trăiesc în cea mai mare parte cei mai mulți ai lui. De atunci privirile

www.dacoromanica.ro

acestea se îndreaptă furioase împotriva noastră. Nu este aproape niciun lucru care să nu ni se tăgăduiască, în trecutul nostru. Toate valorile presente, ca și toată legitimitatea existenței noastre, ca și toate aspirațiile pentru viitor, ni sânt refusate cu o neînțelegere și une ori cu o brutalitate fără pereche. Și propaganda noastră, care se face de multe ori foarte rău, de persoane nepotrivite și într'o formă și ea nepotrivită, propaganda aceasta — nu prinde. Alții apără causele cele mai nedrepte și găsesc pretutindeni sprijinitori, — n'am decât să pomenesc propaganda ungurească neîntemeiată și care este făcută cu o stângăcie și o perfidie asiatică menite să desguste pe oricine, dar care cu toate acestea găsește sprijinitori oriunde.

Prin urmare și în acest domeniu al nostru, al legăturii noastre cu apele, noi sântem tăgăduiți, ofensați. Ni se spune că Dunărea nu este a noastră, că în apele noastre, în margenea apelor noastre, noi am avut înaintași, cari au deci mai multe drepturi decât noi. Se caută dovezi și în vocabularul nostru. Unii dintre critici știu numele peștilor noștri, alții nu le știu, dar, ori de le știu, ori de nu le știu, se spune că toți peștii aceștia sânt desemnați cu nume slave, — care într'adevăr există, dar își au explicația —, iar conclusia este că noi n'am fost lângă ape, de oare ce peștii îi numim cu nume care nu vin din vechiul nostru patrimoniu lingvistic roman.

Se adauge că uneltele de pescuit sânt și ele numite cu nume străine și prin urmare aceasta însemnează că noi am trăit undeva unde nu era altă apă decât numai apa de ploaie și apa ieșită din topirea zăpezii. Și o să examinăm aici temelia pe care o poate avea o astfel de aserțiune, îndreptată vădit cu dușmănie împotriva noastră.

Țin să spun și cine este acela care, în privința aceasta, a fost mai pornit împotriva Românilor. E un învățat de la Sofia care se chiamă d. Mutafciev. Aș adăugi că numele domniei sale nu poate fi considerat ca fiind cel mai autentic nume bulgăresc, pentru că vine de la „mutafcì", care este un termen turcesc. De altminteri, d. Mutafciev e un om învățat: a făcut bune studii de bizantinologie și a căpătat laude și din partea acelui tineret de istorici de la noi care este foarte bucuros de câte ori mi se aduce mie o jignire de un străin, pentru ca să iea în brațe pe acest străin, așa încât și d. Mutafciev a avut un certificat de la

www.dacoromanica.ro

această nouă școală istorică, atât de simpatică, mai ales, și de nobilă în ce privește atitudinea față de predecesori.

Dar d. Mutafciev e de sigur un om cu multe însușiri, care-și are merite. D-sa a publicat, nu de prea multă vreme, o carte în propria sa limbă bulgărească și după aceia a tradus-o în franco-bulgărește, sau în bulgaro-franțuzește, cu ajutorul unei domnișoare care de sigur știe mult mai mult limba francesă decât autorul și se pare chiar că știe mai multă bună cuviință, pentru că anumite grosolănii față de noi sânt estompate; tonul traducătoarei a introdus o oarecare politeță de care tonul autorului nu era capabil.

D. Mutafciev, asupra căruia mă veți ierta că am zăbovit așa de mult, ne înlătură deci cu desăvârșire de la Mare. De la Marea care trăiește așa de mult în poesia și conștiința noastră și care este așa de mult legată de tot felul nostru de a gândi și de a simți în tot trecutul nostru.

Singur acest atac al d-lui Mutafciev și încă m'ar îndemna să examinez argumentele pe care d-sa le aduce împotriva permanenței noastre pe locul unde ne găsim. Pentru că acesta este scopul cărții: să strecoare că noi nu avem drept la solul acesta, de atâtea ori stropit cu sânge, pe care ne găsim și, în același timp, să arăte, ceia ce i se pare foarte ușor, că sântem „singurul popor de pe lume care nu avem un trecut", singurul popor de pe lume complet lipsit de istorie. Toți îl au, noi nu-l avem, din causa nevredniciei noastre. Puși în împrejurările cele mai favorabile, n'am știut să scoatem nimic din aceste împrejurări.

Și iată că acest atac mă îndeamnă să cercetez unele aserțiuni și să le înlocuiesc prin ceia ce mi se pare mie că este o siguranță.

Dar, evident, tot ceia ce pot spune nu represintă atât o afirmație bine clădită pe linii de doctrină istorică, ci mai mult un program. Sânt conferințe care presintă numai conclusiile altora, dar cred că se pot admite și conferințe de acestea care să presinte un program *pentru alții*, atunci când acela care înfățișează programul n'are nici vrâsta, nici timpul pentru a duce la capăt aceste cercetări.

Iată sensul în care cred eu că s'ar putea urmări problema, după o metodă care ar fi foarte folositoare pentru toate domeniile vieții noastre în trecut și pentru tot ceia ce poate ieși în present din cunoștința mai bună a acestor domenii.

www.dacoromanica.ro

Va fi vorba de apele noastre de tot felul, cele care stau, cele care se mișcă și, pe de alta, de partea din poporul nostru care se găsește în margenea acestor ape. Și este întrebarea *dacă a fost totdeauna acolo și dacă, fiind acolo, a știut să tragă foloasele ce se puteau trage din aceste ape.*

În felul acesta, rostul conferinței este bine definit de la început. Chiar astăzi, gândindu-mă la această conferință mai mult decât pregătind-o, mi-au căzut supt ochi câteva rânduri ale marelui istoric frances, atât de legat prin simpatie și prin unele studii, prin unele publicații, de noi, în anii romantici de la 1848 și după această dată, Michelet, care s'a gândit cândva, la 1851, și o spune într'o scrisoare către Costachi Rosetti, la ceia ce sânt pe cale să recomand acum și a indicat sensul care cred că trebuie avut în vedere în aceste studii viitoare.

El cerea lui Rosetii să-i dea știri cu privire la poesia populară românească, întru cât această poesie populară poate să aibă o legătură cu Dunărea, — căci pe dânsul îl interesează Dunărea în rândul întâiu, dar toate râurile noastre nu sânt decât un mijloc de a hrăni și întreținea Dunărea: dacă voiți, Dunărea merge, prin apele care i se dau, până la cele mai depărtate mici izvoare din munte, de unde pleacă râurile cele mai mari; este un fel de Dunăre concepută mai larg, cu tot ce intră în alcătuirea ei. Nu se poate vorbi de Dunăre fără de râuri, cum nu se poate vorbi de râuri fără de Dunăre.

Nu se poate vorbi, adaug eu, nici de Mare, considerând Dunărea ca un râu închis. Dunărea este un râu deschis și, anume, noi avem deschizătura acestui râu. Doar toată istoria flotei bizantine, toată istoria flotei turcești, care nu este decât imitația flotei bizantine, ni arată un lucru, că între Dunăre și între Mare este legătura cea mai firească: se trece din una în cealaltă. Corăbiile turcești veniau pe Marea Neagră și pătrundeau pe Dunăre până foarte sus. Dacă nu mergeau, natural, până acolo unde acum s'a făcut trecătoarea aceia, cu atâta sforțare de tehnică și cu atâta cheltuială, de la Porțile de Fer, dar ajungeau până la Nicopole, de ex., până unde au mers, la 1445, corăbiile cruciaților: cele francese ale ducelui de Burgundia și ale Veneției, în serviciul Papei, atunci când pe malul nostru era Vlad Dracul cu fiul lui, cari participau la această cruciată și încercau tunurile Francesilor așa de mult, încât de jur împrejur toți servanții au fost sfărâmați

www.dacoromanica.ro

în bucăți. Și cu această ocasie se vede legătura, așa de firească, între Mare și Dunăre, și Turcii s'au folosit necontenit, în toate războaiele lor, de această legătură.

Dar, încheind o așa de lungă parentesă, iată ce spune Michelet, în această scrisoare, pe care o dă un profesor frances care a fost la noi mai multă vreme și a păstrat interes pentru studiile de istorie românească, d. Paul Henry, în cartea sa: *„L'abdication du Prince Cuza"*:

„Nu există oare și poesii ale râului însuși, cântece ale luntrașilor ș. a. m. d., cântând unitatea Dunării, *geniul și sufletul ei"*?

Pe dânsul îl preocupă deci Dunărea ca o ființă vie și viața aceasta trece apoi în Mare.

„Aș vrea", urmează Michelet, „ca în aceste deosebite melodii să prind plângerea și suspinul marelui fluviu prisonier".

Michelet era un om de formule fericite și de sigur că aceia ce spune el aici, în această scrisoare, represintă una din formele cele mai frumoase de întrupare a unui gând în legătură cu ce numim astăzi geo-politica sau antropo-geografia.

În sensul acesta: râurile vii, Marea înviată prin apele care vin din râurile noastre, iar noi concepuți ca un popor viu, care ne găsim în legătură cu această viață, va fi și această conferință.

II.

La început, aș face o observație în ce privește criticele aduse de d. Mutafciev permanenței noastre, pe care noi o pretindem și pe care el o tăgăduiește, și în domeniul acesta al apelor. Este foarte adevărat, cum spune, că peștii noștri se numesc cu nume slavone și că uneltele nu sânt numite cu nume împrumutate de la Romani.

Ar fi de ajuns, totuși, a opune că avem *mare, râu, lac,* care, acesta, nu este un nume adoptat mai târziu ca neologism, căci altfel n'ar fi acea locuțiune: „cade cineva din lac în puț", iar aceasta înseamnă că „lac" e un vechiu termin românesc. Ar fi de ajuns să ne oprim asupra numelui de *corabie* și de *corăbier,* care vin din limba grecească veche, bizantină. Ar fi de ajuns să semnalez *luntrea,* care se găsește pe lângă alte unelte de plutit, care n'au nume venind din vechimea romană, și *punte,* pentru ca să se vadă că noi de la Romani am moștenit un ansamblu de cuvinte,

www.dacoromanica.ro

un vocabulariu întreg, care este legat de domeniul acesta al apelor. Și deci nu s'ar potrivi să avem pentru forma apelor, pentru mijloacele de plutire, de la „luntre“ până la „corabie“, nume care vin din vremea romană și, pe de altă parte, să admitem că peștii aceștia, cari sânt lunecoși, ni scapă din mână și aleargă imediat către represintanții mai mult sau mai puțin autentici în materie de slavism ai vecinilor de dincolo de Dunăre, pledând pentru tesa contrară.

Cine caută totdeauna în originea numelor originea lucrurilor, nu bagă de samă că *este de ajuns ca, într'o transmisie de nume dintr'o generație în alta, să se intercaleze o tehnică nouă sau un comerț nou, pentru ca numele însuși să se schimbe.* De ex. noi avem, pentru veșmânt, o mulțime de nume care vin, fără îndoială, socotind și *cămașa*, pe care poporul nostru a avut-o totdeauna — și nu toate popoarele au avut cămașa zi și noapte: în miniaturile din evul mediu se poate vedea că regele, regina, prinții, dormiau goi și în Italia până în secolul al XVIII-lea se dormia pe alocurea în pielea goală —, de la Romani, dar avem și o cantitate enormă de nume care sânt de la croitori străini și de la străinul care vinde articole de modă. Prin urmare este de ajuns ca, la un anume moment, să fi apărut în părțile noastre, nu numai decât în calitate de cuceritori, ci și în calitate de auxiliari economici, aș zice, oameni cu unelte mai bune ca ale noastre, voloc, plasă ș. a. m. d., pentru ca numele uneltelor mai bune să înlocuiască numele uneltelor mai proaste. De ex., înainte de a se fi împrumutat în Apus de la Croați un anume fel de legătură de gât, nu se poate crede că oamenii umblau cu gâtul gol. *Cravată* vine de la croatul *Krabate,* — în Bucovina s'a încercat altă formă *gât-legău,* rudă cu *nas-suflete* pentru batistă. Însă n'are decât să observe cineva admirabilele împodobiri de gât ale Francesilor de pe vremea lui Richelieu, *fraisele* de atunci, pe care și ei le luaseră de la Spanioli: o întreagă operă de dantelă migăloasă și elegantă. Și supt ochii noștri anumite articole de negoț, venind din alte părți, li-au schimbat unor anume obiecte numele.

Dacă, de ex., mâne ar fi un puternic comerț engles sau american de modă la noi, s'ar întâmpla foarte ușor ca numele luate de la Francesi în domeniul acesta să fie înlocuite cu numele impuse de aceștialalți negustori. În privința aceasta, ne-am putea gândi și la confuziile ce se petrec în mintea așa-numiților Ladini din

www.dacoromanica.ro

Elveția și din Friulul italian, unde omul nu mai știe care este cuvântul rumanș și care cuvântul german sau italian pentru obiectele ce i se îmbie. Dar, iată, mingea noastră veche este expusă în momentul de față să dispară din vocabularul obișnuit, ca să fie înlocuită cu termini englezești cari se potrivesc ca nuca'n părete, dar pe cari i-am adoptat în același timp cu felul de a bate mingea altfel decât cu mâna, — cu piciorul, cu cotul, fie și cu nasul.

Peștele se numește cu un termin latin. Prin urmare, dacă este un termin latin pentru pește, iar tot restul e adus în legătură cu tehnica și comerțul, nu rămâne decât ca din grămada de nume slave să tragem neapărat conclusia că a trebuit doar să luăm lucruri pe care nu le cunoșteam înainte.

Și mai este încă un exemplu și un punct foarte interesant de cercetat, care n'a fost observat până acum. Se știe că în jurul lacului Snagov se păstrează o mică lume de pescari foarte simpatică. Și oamenii aceștia întrebuințează termini de origine slavă, de și unii dintre dânșii s'au prefăcut cu desăvârșire în românește. Dar iată că, nu știu supt ce influență, la un moment dat au apărut acolo Lipovenii din Deltă: s'a crezut că este mai bine să se întrebuințeze acești Lipoveni în locul pescarilor de acolo, de și Lipovenii mi-au părut mult inferiori pescarilor noștri, ca inteligență. Dar, dacă ar fi rămas Lipovenii, era foarte posibil ca o mulțime de lucruri aduse de ei să se cheme și de Români tot pe rusește, dar aceasta ar fi însemnat numai că niște tehnicieni au venit acolo odată cu lucrurile și cu obiceiurile lor, iar, împreună cu ele, numele. Sau, dacă ar fi venit un mare negustor din Apus, care ar fi creat distincții în ce privește felurile peștilor, pe care noi nu le observăm, și ar fi păstrat pentru ele numele de acasă, atunci e evident că numele *acestea* s'ar fi impus. Iată ceia ce mi se pare cu desăvârșire luminos.

Dar am putea scoate noi argumente pentru permanența noastră în domeniul apelor și de aiurea. Toată lumea știe că la Turtucaia —, care poartă un nume de origine turanică, căci Tutracan al Bulgarilor este mai vechiu decât Turtucaia al nostru, cari ne-am gândit poate la *turturele*, ca un popor poetic ce sântem și căruia-i place eufonia, — sânt pescari ai noștri din foarte vechi timpuri. Viața lor însă n'a fost cercetată în toate tradițiile, în toate rosturile, până acum. S'ar putea face o lucrare întreagă

www.dacoromanica.ro

despre pescarii de la Turtucaia. Totdeauna au fost ei acolo? Au venit cumva de aiurea? Nu se păstrează oare acolo cuvinte pe care noi nu le știm, obișnuințe deosebite de cele de aiurea?

Dar este de ajuns să se găsească un astfel de centru românesc al pescuitului pentru ca să spunem că pe Dunăre am avut o foarte mare vechime și o permanență de mai multe veacuri.

La gurile Dunării este adevărat că sânt acei Lipoveni, dar trebuie să se știe și de când sânt ei acolo. Ei sânt schismatici ruși: atunci când Petru-cel-Mare a schimbat caracterul Bisericii rusești și a introdus forme care nu corespundeau cu trecutul, o parte dintre Ruși s'au ținut tot de religia cea veche; ei deci sânt starovierți, oameni de „credință veche", cari nu puteau să rămâie în Rusia și au emigrat deci din locurile cele vechi în secolul al XVIII-lea. Dar, înainte de a veni Lipovenii în Deltă, cine putea fi acolo? De sigur că anumite elemente grecești, care s'ar putea urmări și în urmașii, cari nu mai fac pescărie astăzi, ai Grecilor de odinioară. Pentru că așa-numiții Găgăuți nu sânt Cumani, ci, cum se vede după figura lor, descendenții populațiilor grecești, foarte numeroase, care se găsiau odată pe tot malul Mării Negre, căci altfel s'ar întreba cineva cum, din toți Grecii aceștia, așa de mulți, n'a mai rămas nimic. Când constată cineva o populație foarte numeroasă care de la o vreme nu mai există, trebuie să admită că în cei de astăzi se păstrează oamenii de odinioară, a căror dispariție violentă sau emigrare nu se poate admite. Să nu uităm apoi că Vâlcovul slav, al cărui nume vine de la *vâlc*, lup, e numai traducerea bizantinului, poate elenicului Lykostomon, gura Lupului, transmis prin Genovesi.

Iată în ceia ce privește vechimea noastră în aceste părți.

Dar mai este un argument. Dacă se duce cineva aproape de București, la Lehliu, nume care nu înseamnă decât „Polonul" cu un cuvânt turcesc,— așezare cu totul nouă,— și dacă înaintează în părțile acestea de către Mostiște, ce vede? Vede lacuri care în momentul de față aproape nu se întrebuințează, dar cercetările care se fac de preistorieni arată pretutindeni acolo, și nu numai acolo, dar de-a lungul tuturor râurilor noastre și în toată valea Dunării, poate mai mult la noi decât la Bulgari, — ceia ce se explică foarte ușor, pentru că în Bulgaria malul este înalt și stâncos, pe când la noi rămâne jos, cu inundații permanente și bălți —, *o străveche viață de pescari strămoși ai noștri.*

BIBLIOTECA ACADEMIEI
www.dacoromanica.ro

Şi adaug că e curios cum d. Mutafciev, care vine din locurile fără bălţi, tăgăduieşte permanenţa în acest domeniu al Românilor, cari numesc „Baltă“ tot şesul Dunării. Dar, oriunde există ape, oriunde există bălţi de acestea, ele hrăniau populaţiile de odinioară, cum o arată pentru Vestul Ardealului un studiu recent al d-lui Martin Roska, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice;* astfel de populaţii jucau rolul principal în acele timpuri şi ele au creat şi sistemul de locuinţă; au avut firește creaţia şi în domeniul uneltelor, aceşti înaintaşi ai noştri.

Şi acum în urmă, într'o carte recentă a d-lui Barbu Slătineanu despre *ceramica românească*, se afirmă cu dreptate că toată olăria de acum nu este decât continuarea ceramicei din acele timpuri: olăria de astăzi reproduce formele şi mijloacele de împodobire ale olăriei de atunci. Tracii din regiunile acestea sânt deci nu numai strămoşii fiinţii noastre fisice, dar, în acelaşi timp, ctitorii întregii noastre culturi populare, şi în această cultură se cuprinde fără îndoială şi pescăria, cum o dovedeşte faptul că aceşti strămoşi se aşezau de preferinţă în asemenea locuri. Toate drumurile care se urmează acum, trecând tocmai prin regiunea aceasta cu lacuri, sânt tărâmuri preistorice; pe unde umblă Mocanul astăzi, umbla păstorul din acele timpuri, dar unde nu mai este pescarul în timpurile acestea, era odată pescarul care-şi îndeplinia rosturile acolo.

III.

Acum, mai sânt două lucruri pe care aş vrea să vi le înfăţişez. Întâiu, în numele care se dau Dunării, este, evident, o asămănare şi cu numele germane, dar şi cu numele slave ale fluviului: în Rusia se găseşte Donul, Duna, Dunaieţul. Avem a face deci cu un nume care, dacă se află şi la Germani şi la Slavi şi la noi, aceasta înseamnă că nu este nici de la Slavi, nici de la Germani, iar noi n'a trebuit să-l luăm nici de la unii, nici de la alţii. *„Re“* de la sfârşit îşi găseşte explicarea poate într'un anumit fenomen general de limbă românească, ca în finala supletivă din unele versuri populare. Problema nu este lămurită, fiindcă filologii sânt de o ingeniositate extraordinară, — de altminteri ca şi istoricii —, şi, acolo unde nu se găseşte o siguranţă, ei revin necontenit, căci nimic nu pasionează mai mult pe om decât baterea apei în piuă, ocupaţia cea mai rentabilă supt raportul ştiinţific.

Dar, în afară de numele Dunării, asupra căruia mi-am îngă-

www.dacoromanica.ro

duit să insist puțintel, în afară de numele general al râului, în afară de numele special al fiecărui din cursurile și depositele de apă mai este o întrebare, dar una pe care o putem, iarăși, lămuri prin presența momentană a unui element străin. Sânt râuri: Ialomița, Ilfovul, Bistrița, Moldova, toate slave, dar, alături de numele slave, avem nume turanice: Călmățuiul, Dăsnățuiul, ș. a. m. d., care toate acestea trimet, ca și numele lacurilor din Basarabia-de-jos, la Turanieni. Dar nimeni nu va spune că a fost vre-odată o populație covârșitoare turanică în aceste locuri. Deci același lucru se poate spune și pentru numele slave de râuri, care sânt foarte neted deosebite pe hartă; este o regiune de nume slave și alta de nume turanice. Și s'a observat un lucru aiurea, la Albanesi. Nu se poate spune că Albanesii au căzut din cer, dar Albania este plină de nume slave. Și, tot așa, nu se poate spune că Grecii vechi au dispărut: n'are decât să se uite cineva la dânșii ca să vadă că vechea rasă se păstrează în cea mai mare parte, dar o largă parte din teritoriul Greciei este acoperită de nume slave. Aceasta vine oare din faptul că Slavii sânt autohtoni? Explicația o dau anumite condiții de viață. Este de ajuns ca o năvălire să cucerească o generație, pentru ca fiii, crescând în atmosfera cuceritorilor, să uite numele pe care le dădeau părinții lor. Și atunci nu era lucrul scris, ca acum, ci ajungea să lipsească o transmisiune de câțiva ani pentru ca numele să se schimbe. Iar la Greci explicația este foarte ușoară: ei s'au închis în cetăți, ceilalți stăpânind tot restul țării. Aceștia s'au dus, și atunci Grecii au ieșit din cetățile lor și, lucrând și restul țării, l-au luat cu numele date de predecesori.

Iată explicația, ce mi se pare cu neputință de răspins, pentru numele slave ale râurilor noastre.

Eu cred necesar pentru cunoașterea dreptului ce avem asupra pământului nostru să înceteze odată interpretarea defavorabilă nouă care se dă cu privire la aceste nume. Dacă s'ar găsi numai nume slave, ar fi mai ușor pentru adversarii noștri să argumenteze; dar, odată ce avem și nume turanice, e altceva. N'a fost, cum spuneam, niciodată o permanență turanică și totuși avem o mulțime de nume care sânt turanice, netăgăduit.

Dar cred că e interesant să vorbesc aici, fiindcă este vorba de întreaga problemă a pescuitului, și de numele apelor stătătoare la noi.

www.dacoromanica.ro

Am constatat de la început că „lac“ vine de la Români, și aceasta are o mare valoare, căci înseamnă că am avut totdeauna cunoștința lacului. Aceasta, ca și în ce privește Marea însăși chiar când n'am putut ajunge la dânsa,— și voiu arăta la sfârșit când și cum am ajuns în sfârșit la Mare. Am spus că din caracterul latin al cuvântului de „lac“ este vădit că din generație în generație s'a păstrat legătura noastră cu aceste ape stătătoare, care au avut, cum nu e în momentul de față, o foarte mare importanță. Căci noi am părăsit marele rol al lacurilor și heleșteelor în timpurile din urmă, când ne-am aruncat sălbatec la plugărie, pentru ca marii proprietari să câștige bani din agricultură și să-i cheltuiască la Paris, Nița sau Monte Carlo. Cum ne-am abătut asupra pădurilor și asupra islazurilor, așa că marea cultură de vite a dispărut, ne-am aruncat și asupra vechilor heleștee de odinioară, care erau o binefacere. Și problema pescuitului la noi nu este în legătură numai cu peștele de Dunăre, ci și cu pescuitul de coastă, pe care îl ignorăm, și poate că ar fi bine să aducem oameni din Olanda, cari să învie ceia ce se făcea odinioară pe vremea Grecilor. Doar monedele de la Tomi înfățișează niște delfini; și nu numai delfinii, ci și peștii cari se mâncau aveau la Greci un rol foarte mare. Pe atunci nu se făcea agricultură în Dobrogea: treceau necontenit barbari și, până veniau Tracii de dincolo de Dunăre cu carăle de grâu, trebuia ca oamenii să se hrănească din pește, cum, de altminteri, și în Scitia anume locuitori se numiau Ihtiofagi, adecă „Mâncători de pește“. Eu însumi am asistat în copilărie la pescuitul în heleștee; era acolo o bogăție neînchipuită: cine arunca volocul, îl scoteau plin.

Era odată și „iezerul Dorohoiului“, de care e legată o legendă; un oraș scufundat, și noaptea se auziau clopotele de la orașul acela. Este, de altfel, și o întreagă poesie a apelor la noi, care se poate pune alături de poesia Slavilor. Cea mai frumoasă bucată scrisă de d. Sadoveanu este „Știma lacului“, vedenia aceia care poate fi o închipuire sau o presență vie, dar omul de lângă lac a ajuns să vadă apropiindu-se de dânsul această frumoasă închipuire sau realitate.

Se știe că Domnia Moldovei s'a organisat în chip mult mai înaintat și mai gospodăresc decât a Țării-Românești. Moldova a fost întemeiată de cavaleri și stăpânită de boieri, pe când Țara-Românească a fost clădită pe vechea așezare țărănească, iar bo-

www.dacoromanica.ro

ierimea, mult mai multă și mai măruntă, n'a început aici, ca în Moldova, cu creații mari. Cetățile de aici, din jos, nu erau nimic pe lângă zidurile de piatră pe care le are Moldova; în țara aceasta din urmă așa-numitele ținuturi de odinioară erau pătrate, fiind făcute cu voia Domnului, în jurul cetății (Romanul este pătrat, ca și Iașul, Botoșanii, Dorohoiul: de aici se vede că sânt lucruri voite, neavând a face cu județele, de forme deosebite, tradiționale din Muntenia). *Dar acestea sânt așezate după ape.*

În fond, toată viața noastră trecută a fost orânduită așa, după ape. Sânt Olteni, Jieni, Argeșeni, Sireteni, Pruteni. *Inainte de a 'exista Statul, era deci așezarea determinată de râu,* și până astăzi, — ceia ce dovedește importanța râului la noi, — ca să înțelegi rostul județelor țării noastre, nu trebuie să le iei pe linia orizontală, ci pe cursul însuși al râului. Pe acest curs, același costum, aceleași cântece, aceleași povești, aceleași elemente de viață materială și morală.

Dar, dacă este așa, și așa a fost prin toate locurile unde erau strămoșii noștri traci, atunci cum vine cineva să ni denege dreptul nouă, a căror viață mai veche este sprijinită tocmai pe cursul apelor, — apele creând formele politice —, acest drept, doar e pentru nomenclatura de bucătărie a peștilor și o nomenclatură tehnică a uneltelor.

Dar, când s'a întemeiat Moldova, s'au adus specialiști pentru heleștee.

Avem mai multe nume pentru apele stătătoare. În ce privește balta, „baltă" nu înseamnă numai o baltă mărgenită, ci o regiune întreagă, din care causă Mocanii se duc la „Baltă", și toată partea de jos a țării este „Baltă". Ungurii au împrumutat, de altfel, și ei de la Slavi *balta,* pentru că numele lacului Balaton nu este alta decât tot același lucru. Iar, afară de aceasta, avem: *iez, iezer* și *heleșteu,* acesta adus de Unguri de pe vremea lui Ștefan-cel-Mare, care a fost mai bun gospodar decât Statul constituțional. Ștefan a adus specialiști de aceștia, cari au făcut heleșteele. *Tău* este de aceiași origine, de la *tó* unguresc.

Prin urmare noi nu avem numai străvechi tradiții în ce privește lucrurile care vin de la Romani, dar avem, pe lângă aceasta, o întreagă clădire gospodărească cu elemente aduse și din străinătate. Așa, pentru viile de la Cotnari se aduceau nu numai Unguri, dar și Germani, cari știau cum să cultive vița de Tokaj,

www.dacoromanica.ro

şi urmaşii lor, un Alciner, un Francu, există şi până acum în Cotnari, — existau, în orice cas până în secolul al XVIII-lea, şi n'are decât să se uite cineva la dânşii ca să recunoască tipul vechilor Germani aduşi în secolul al XV-lea şi al XVI-lea. Iar Petru Rareş avea pârcălab acolo pe unul Grigore Rosenberger, care a fost trimes de dânsul şi în solii.

IV.

Acum se pune întrebarea: când am ajuns noi la o politică a apelor? Am ajuns din vremile Celeiului cu pescăriile secolului al XIII-lea, dar măcar de când s'a întemeiat Brăila, care odinioară nu era decât un sat, satul unui moş pe care-l chema Brăilă, după Brae, ca şi în Brăiescu, Brăiloiu: sufixul acesta *ilă* este foarte întins, până la Păsărilăţilungilă din poveştile lui Creangă. La Brăila înainte de 1400 veniau corăbiile mari, acele *Kokken* de care vorbeşte Bavaresul Schiltberger cu un nume care a trecut de la Italieni, *coche*, la Germani. Prin urmare, pe la 1360-1400 era acolo un mare negoţ, care venia de pretutindeni de pe ţermurile Mării Negre, negoţ care, de altminteri, nu este decât continuarea negoţului grecesc de pe vremuri.

Între coloniile greceşti şi între tot ce s'a făcut de la Brăilă noastră până la Odesa Ruşilor şi mai departe de Odesa la Răsărit nu este decât aceiaşi formă care revine.

Am intenţia, dacă împrejurările nu mă vor reţinea aici, ca, în August, să vorbesc la Congresul istoricilor, de la Zürich, despre „permanenţele istorice", care înseamnă lucruri ce nu s'au schimbat, sau lucrurile care au dispărut şi revin. Toată istoria este plină de fantoma lucrurilor care au fost. Noi trăim acum în realisarea făcută de fantoma Daciei şi de fantoma lui Mihai Viteazul: România Mare, noua Dacie n'au făcut-o diplomaţii şi nici marii strategi, ci au făcut-o fantoma lui Decebal şi a lui Mihai, cu sacrificiul acelora cari, fiind mai puţin învăţaţi, ascultă mai bine de îndemnul fantomelor, de care învăţaţii nu ascultă totdeauna.

Deci prin secolul al XIV-lea şi al XV-lea *s'a refăcut ordinea de lucruri elenică în jurul Mării Negre,* şi, natural, când se reface o ordine de lucruri, se lucrează cu urmaşii acelora cari odinioară au avut-o, chiar dacă urmaşii aceştia vorbesc altă limbă şi poartă alt nume. Noi ne-am substituit lor de la sine, şi sântem datori să ne substituim cu mult mai mult, în puterea dreptului

www.dacoromanica.ro

pe care ni-l dă geografia noastră, căci ea ni-l poruncește, ni-l impune; să ne substituim, pentru că nu mai sînt alții cari s'o poată face, în regiunea unde a fost odinioară coroana elenică a Pontului Euxin, a vechilor Greci.

Formula aceasta ar putea încheia această conferință, dacă n'aș avea de adăugit încă un lucru. Brăila este o fundație a Domnilor munteni din epoca lui Mircea. În vremea aceasta, Muntenia avea toată Dunărea-de-Jos, fiindcă Basarabia nu înseamnă decât „țara lui Băsărabă", a creatorului Statului muntean: în toată partea aceasta care merge la Gurile Dunării, erau ei.

Chilia cea veche se știe că era în insulă, nu pe malul nordic, și se chema de către Genovesi Licostomo, cum am spus: termin împrumutat de la vechii Elini, care înseamnă Gura Lupului. Și răposatul mieu coleg Vâlsan observa cu dreptate un lucru: că Vâlcov înseamnă în slavonește același lucru, tot „lupul", de și Vâlcovul nu este pe locul lui Licostomo, ci numai fiindcă aici Gurile Dunării s'au părut navigatorilor că au forma unei guri de lup.

Domnii munteni mergeau de la cel mai depărtat punct al acestei „Basarabii" către Răsărit cum mergeau în Apus până la Nicopole, unde, cum observam, s'a constatat în cruciata de la 1445 că pot ajunge corăbiile mari. Puteau merge și mai departe în Apus, dar, pentru anumite nevoi militare, nu au făcut-o. Ioan Hunyadi, aliatul, nu venise, și cruciații s'au oprit la Nicopol. Deci până la Nicopol puteau merge corăbiile cele mari venețiene, pentru că și acelea care erau supt steagul ducelui Burgundiei tot de la Veneția erau comandate.

De odată însă a apărut Moldova, care s'a făcut cu o răpeziciune extraordinară. Dacă am avea elanul către Mare pe care l-au avut Moldovenii lui Roman-Vodă și lui Ștefan-cel-Mare, răsăriți — unde?, tocmai la Baia, acolo, în orașul săsesc, *die Stadt Mulde* pentru ei! Maramurășenii de la Baia, tocmai din colțul nord-vestic al Moldovei, din câteva sărituri au ajuns până la Pont, și Roman, pe la 1390, se intitula mândru: „Domn de la Munte până la Mare". Și, atunci, cum erau Genovesi la Cetatea-Albă cu minunatele ruine de astăzi, care nu trebuie atinse, căci este o profanare și o crimă să se atingă imbecilitatea de astăzi de această splendidă urmă de trecut, în care Bizanțul se unește cu Genova, fiind pecetluită apoi cu pecetea bourului moldovenesc, acolo în cetatea „albă" pentru noi, fiindcă era de piatră, care nu se înegria, pe

www.dacoromanica.ro

lângă cetățile noastre de lemn, care, ele, se făceau negre, fiind însă „cetatea neagră“ pentru Bizantini, Mauron Kastron, la Genovesi Moncastro, acolo au ajuns Moldovenii și multă vreme s'au luptat și cu Muntenii și cu Ungurii, pentru că Împăratul Sigismuud, regele Ungariei, acela care a venit în 1396 la Nicopol contra Turcilor, avea ținta stăpânirii Dunării și voia să-și aibă acest Licostomo. Atunci nu Muntenii, ci Moldovenii au salvat Dunărea pentru rasa noastră. Și, pe urmă, Ungurii au apucat alte drumuri, așa încât noi am rămas stăpâni în locurile acestea. Astfel a dăinuit și Chilia moldovenească, frumoasă și puternică, pe malul stâng al Dunării.

Dar, – și aceasta vreau să o notez înainte de a isprăvi –, pe lângă acțiunea de Stat a fost și o acțiune populară, și datoria noastră, astăzi, este, în toate domeniile, să nu lucrăm numai cu Statul, ci să trezim energiile populare, supraveghiate și ajutate, firește, de Stat, pentru că lucrurile mari se fac cu aceste energii populare. Când este Statul singur, e peste măsură de slab, dar, când este energia populară, care se coboară în adânc, nimic n'o poate birui. Toate cuceririle mari le-am făcut prin energiile profunde ale nației înseși. Țara aceasta s'a făcut prin ceia ce se păstrează, după toate înfrângerile, în adâncul pe care nimic nu-l poate atinge.

Și atunci au început pescari de-ai noștri *să cucerească pentru dânșii*. Era în părțile de la Nipru o cetate ținută de Genovesi din familia Senarega și acolo, la Lerici, căci așa se chema localitatea, posesiune a acestei familii, la un moment, pescari moldoveni i-au luat în stăpânire zidurile. A răsărit apoi un proces cu această familie, și Domnul Moldovei a trebuit să arăte că nu i-a trimes el. A fost chiar o mare ușurare pentru dânsul, când a fost părăsit cel mai depărtat punct de întindere al acestor pescari lucrând de capul lor.

Mai adaug un lucru: ciobanii arată și astăzi drumul pe care pe uscat l-ar putea urmări cândva energia oamenilor noștri: Mocanii cari s'au dus până la Caucas și cari de acolo au trecut pe urmă și mai departe decât atâta, căci sânt și acum pe malul râului Amur sate moldovenești. Dar întinderea noastră a fost și pe uscat și pe apă. Elementul românesc e dincolo de Nistru până la Nipru și Bug, oile noastre mai pasc pe acolo, iar metoda noastră de a crește oile și de a lucra lâna au servit de model pentru

www.dacoromanica.ro

Ruşi, cari, pe o treaptă mult inferioară, nu aveau ideie de ce aduceam noi pe basa unei tradiţii populare de mai multe mii de ani. Pescarii lui Vodă-Ştefan dau şi ei o învăţătură.

Era o vreme când noi începeam istoria de la 1848, de la 1866, de la urâtul lucru care a fost răsturnarea lui Cuza-Vodă, dar nu se începe istoria Românilor de la revoluţia studenţilor sau de la Constituţia tradusă după cea belgiană şi făcută de cine a fost făcută şi contra cui a fost făcută, adecă în contra amintirii lui Cuza-Vodă şi în contra libertăţii lui Carol I-iu, de către o oligarhie care înţelegea să anuleze trecutul şi să împiedece viitorul. Răsuflăm că am scăpat de o bună parte din clausele de căpetenie ale ei.

Ci trecutul nostru începe cu mii de ani înainte de Hristos, mii de ani, cari înseamnă o cultură şi o putere.

www.dacoromanica.ro

Așezământul tipografic
„Datina Românească"
Vălenii-de-Munte
(Prahova)

www.dacoromanica.ro